

Demokracija u Europi

Davor Ivo Stier*

U posljednje se vrijeme puno pažnje posvećuje rastućemu populizmu i raznim ugrozama za liberalnu demokraciju u Europi. Primjerice francuski *Le Figaro* 8. listopada 2018. posvetio je naslovnu stranicu bivšemu glavnomu strategu Bijele kuće Steveu Bannonu i njegovoj inicijativi ujedinjenja europskih antisistemskih stranaka, odnosno stvaranja europskog populističkog pokreta.¹ Utjecaj Sjedinjenih Američkih Država na razvoj političkih procesa na starom kontinentu nije novina, iako je dosad bio više usmjeren ka promicanju liberalne misli. U svakom slučaju, još od vremena Alexisa de Tocquevillea (1805.–1859.) taj je transatlantski odnos i utjecaj bitno pridonio definiranju i razvoju europske demokracije.

Stoga nije nebitno u današnjim okolnostima prisjetiti se, barem na kratko, znamenitog autora knjige *Democracy in America* (1835.–1840., “Demokracije u Americi”). Naime, Tocqueville je pripadao tzv. drugoj generaciji europskih liberala 19. stoljeća. Ti su liberali, ili liberalni demokrati, shvatili da liberalizam ne može opstati u svojem izvornom ili klasičnom obliku, koji je šire segmente društva isključivao iz političkog procesa primjenom imovinskog cenzusa. Tocqueville je razumio da je u novim okolnostima industrijalizacije i socijalnih pokreta nemoguće zadržati stari liberalni oblik političkog sustava. Međutim, liberali tog doba strahovali su da bi proširenje prava glasa doveo na vlast antisistemske snage koje bi ugrozile liberalne premise, u prvom redu individualne slobode i privatno vlasništvo. U takvom je kontekstu Tocqueville proučio situaciju u SAD-u i zaključio kako su Amerikanci uspjeli pronaći formulu kojom su osigurali popularnu političku participaciju s istodobnim poštivanjem građanskih prava i privatnog vlasništva.

Jedan od ključnih elemenata u toj formuli bila je religija. U tekstu *L’Ancien Régime et la Révolution* (1856.) Tocqueville piše: »Ako zaustavim bilo kojeg Amerikanca i pitam ga ako vjeruje da je religija korisna za pravnu stabilnost i

* Davor Ivo Stier, zastupnik u Hrvatskom saboru

1 Ovo je skraćeno i prilagođeno istoimeno predavanje koje je izloženo na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji isusovačkih filozofa naslovljenoj *Is there a crisis of democracy, or are there just unresolved democratic challenges?* od 30. kolovoza 2018. do 3. rujna 2018. na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Citati iz tekstova na stranim jezicima prijevod su autora članka.

društveni poredak, bez ikakve sumnje odgovorit će mi da ne postoji civilizirano društvo, a pogotovo ne slobodno društvo, koji može opstati bez religije.«² Dakle, za Tocquevillea religija (a pod tim je prvenstveno mislio na kršćanstvo) predstavlja najbolju garanciju za stabilnost, sigurnost i slobodu društva i pojedinca u demokraciji.

Dakako, Tocqueville nije time zagovarao ni teokraciju ni klerikalizam, nego je samo uočio blagotvornu društvenu ulogu kršćanstva za demokratska društva. Na sličan način bismo mogli danas uočiti da su mnogi temeljni koncepti Europske unije zapravo posuđeni od kršćanske socijalne doktrine i kršćanske antropologije. To se odnosi primjerice na solidarnost i individualne odgovornosti, kao lice i naličje odnosa između pojedinca i zajednice. Isto vrijedi za koncept supsidijarnosti, kojim se štiti i promiče uloga posrednih tijela u društvu, počevši od obitelji pa sve do sindikata, profesionalnih udruženja ili akademskih institucija.

No, u sekulariziranoj Europi ti su koncepti počeli gubiti važnost, ispražnjeni su od izvorne supstance te njihovo spominjanje u takvim okolnostima više ne pomaže u prevenciji tenzija i daljnje fragmentacije društva, odnosno u obuzdavanju tenzija među državama članicama Europske unije. Te su tenzije eskalirale na relaciji Zapad–Istok zbog masovnih migracija i različitog tumačenja koncepta solidarnosti u Europi. Međutim, nesporazumi oko značenja solidarnosti nisu nastali migracijskom krizom. Oko toga su se lomila koplja primjerice i za vrijeme grčke krize, kada su se očitovale podjele između bogatijeg sjevera i siromašnijeg juga Europske unije.

U svim tim slučajevima možda bi se trebalo razmisliti o zaključcima Alexis de Tocquevillea o ulozi kršćanstva i vjerskih zajednica u promicanju solidarnosti i osobne odgovornosti kao korektivima liberalnomu individualizmu u demokratskim društvima, ili pak kao korektivima nacionalnim sebičnostima unutar europske zajednice. Međutim, ako se vjera svede isključivo na privatnu sferu te zanemari (ili čak odbaci ili zabrani) njezinu društvenu dimenziju i manifestaciju, ako se oslabe posredna tijela poput obitelji, oslabit će se i otpornost demokratskih društava na suvremene političke, gospodarske i sigurnosne izazove i prijetnje. U takvoj situaciji fragmentiranih društava i opće dominacije individualizma, veći broj ljudi osjećat će se zapuštenim i marginaliziranim od strane političkih i ekonomskih institucija pod kontrolom liberalnih elita, te će lakše povjerovati populističkim i demagoškim snagama.

Ta situacija predstavlja velik izazov za glavne europske političke stranke, koje su dosad uglavnom reagirale zbijajući redove u svojevršnom proeuropskom i antipopulističkom bloku. No, takva nova razdjelnica europske politike možda je više pomogla populističkim strujama, koje sebe predstavljaju kao novu snagu nasuprot staroj politici. Stoga je zaklada Europske pučke stranke Wilfried Martens Center objavio dokument pod naslovom *For a New Europeanism* (“Za novo europejstvo”), kojim se predlaže drugačiji pristup. Između ostalog, autor doku-

2 Enrique Aguilar, *Alexis de Tocqueville, una lectura introductoria* (Buenos Aires: Sudamericana, 2008), str. 114.

menta Federico Ottavio Reho predlaže slijedeće: »Pokušaji progresivnih struja da iskoriste EU institucije za nametanje liberalne vrijednosti konzervativnijim državama članicama mora se eksplicitno osuditi jer štete projektu ujedinjene Europe. Takvi pokušaji su dio razloga nepopularnosti Europske unije u nekim državama.«³

Umjesto klizanju prema liberalnim ili čak lijevo-liberalnim pozicijama, "novo europejstvo" zauzima se za demokršćansku politiku koja se neće odreći kršćanske socijalne doktrine i njezine važnosti u izgradnji europskog projekta. To može služiti kao putokaz za razvoj europske kršćanske demokracije u 21. stoljeću. Na taj će način ostati relevantna politička snaga koja će osigurati slobodu i spriječiti prodor populističkih platformi koje možda dižu zastavu kršćanskih vrijednosti i identiteta, ali za razliku od demokršćanstva nisu privržene temeljnim demokratskim načelima.

Kao što je Tocqueville uočio važnost kršćanskih zajednica za demokraciju u Americi, danas bismo mogli zaključiti da je uspjeh kršćanske demokracije koja se neće udaljavati od kršćanske socijalne doktrine bitna ne samo za stranke koje se i dalje kite tim imenom, nego općenito za budućnost demokracije u Europi.

3 Federico Ottavio Reho, *For a New Europeanism* (Brussels: Wilfried Martens Center, 2017).